

Akerøya Ornitologiske Stasjon - for nye og gamle skådere

CHRISTER A. JAKOBSEN

Jakobsen, C.A. 2004. Akerøya Ornitologiske Stasjon – for nye og gamle skådere. *Natur i Østfold* 23(1-2): 34-42.

Akerøya Ornitologiske Stasjon sin historie starter i 1955, først med tilfeldig ringmerking, så mer systematisk fra 1961. I de fleste årene har det vært god observasjonsdekning helt fram til i dag, med mest aktivitet på våren og høsten. Hele 240 fuglearter er observert på Akerøya som troner på Østfoldtoppen i antall observerte arter. Siste nye art for øya, ei vannpiplerke, ble registrert så sent som 8.12.2004. Henholdsvis 4 og 15 arter er observert for første gang i Norge og i Østfold på øya. Det er ringmerket knappe 86 000 fugler av 145 arter siden ringmerkingen startet.

Christer A. Jakobsen, Steenstrupsgate 8, 0554 Oslo, e-post: christer.jakobsen@kopinor.no

I Østfoldsammenheng

er Akerøya blant de aller beste lokalitetene for å se på fugler. I over 40 år har fuglefolk fra distriktet besøkt øya jevnlig i håp om å finne neste ”bombe”. I perioden 1965 - 1975 hadde øya sin første storhetsperiode da brukbar bemanning og fire arter registrert for første gang i Norge, satte en høy standard. Dette lokket distriktets fugleinteresserte til innsats på *Øen*, som øya etter hvert ble kjent som. Klengenavnet kan være betegnende på det spesielle miljøet som har hatt gode vilkår blant unge fuglefolk som samles i dagevis på en ellers ubebodd øy. Både fugl og miljø har det vært mye av, noe vi skal se nærmere på.

Litt historikk

Allerede i 1955 ble det startet med tilfeldig ringmerking av fugler, og i 1961 tok Gunnar Lid og Einar Brun initiativ til å etablere en fuglestasjon (Brun 1964). Denne fikk fast tilhold i det eneste huset på øya. I begynnelsen var det hovedsakelig personer med tilknytning til Zoologisk Museum ved Universitetet i Oslo som sto for driften, men etter hvert som interessen for fugler bredte seg litt utover det rent vitenskapelige domenet på slutten av 60-tallet, kom mer lokale krefter inn i miljøet. I de fleste årene har det vært god observasjonsdekning helt fram til i dag.

Fire ”gull”

De fire artene som fant det for godt å beære Øen med første norske besøk er rødstrupesanger 14.5.1966, rødtoppfuglekonge 20.5.1967, steintrost 26.4.1969 og sangspurv 11.5.1975. Rødstrupesanger har blitt en nær årlig begivenhet på enkelte lokaliteter, og totalt antall funn for landet har per 2001 kommet opp i 49. De andre artene har ikke økt like mye i forekomst. De fire første funnene av rødtoppfuglekonge i landet er alle fra Akerøya (tre vårfunn og ett høstfunn i perioden 1967–1971). Steintrost har bare blitt

Fig. 1. Norges eneste funn av sangspurv Melospiza melodia inntraff 11.5.1979. Foto: Erik Sandersen.

observert to ganger senere, og sangspurven er fortsatt det eneste funnet i Norge. Sistnevnte står i en særklasse i sjeldenhetssammenheng da funnet bare er det femte i Europa av denne nordamerikanske arten (Lewington m.fl. 1991).

Mye interessant på det lokale plan

Det begynner å bli lenge siden det ble gått inn nye arter for landet på Akerøya, men det er ikke nødvendigvis fordi det blir sett færre, eller mindre sjeldne fugler der nå enn før. Det er nok mer sannsynlig at det har blitt satset mye mer på de lokalitetene som har vist seg å være best i denne grenen.

I Østfoldsammenheng er det liten tvil om at lokaliteten hevder seg i toppen. Totalt er 260 arter blitt observert fram til 1.1.2005. I tillegg kommer vannpiplerke (vinteren 2004-2005) og østsanger (fra 27.5.1979) som ikke er behandlet av noen komité ennå. Til sammenligning har det blitt sett 256 arter i Kurefjorden og 254 på Øra. Beveger man seg over fjorden og sammenligner med de beste lokalitetene i Vestfold kan Mølen vise til 329, Store Færder har 273 og Borrevannet 250. Antall arter er i denne sammenheng de som vil havne i kategoriene A-C og regnes som spontant forekommende hos den nasjonale sjeldenhetskomiteen for fugler i Norge (www.nskf.org). Tilbake på Akerøya bidras det hvert år med en mengde observasjoner til den lokale rapport og sjeldenhetskomité (LRSK), og 13 arter har vært nye for fylket opp gjennom årene. Senest 15.9.2000 da både rustsnipe og sibirlo ble oppdaget sammen på Vest av en enslig, lett måpende Stein Engebretsen.

Året rundt på Øen

Vinter. Året starter som kjent midt i vinterferien når det gjelder skåding på våre trakter. Det har derfor heller aldri vært den store satsingen på Akerøya før nærmere midten av mars. Korte dager og uisolert husvære samt en kald båttur legger ikke akkurat den røde løperen ut for oss på denne tida. Til tross for lite satsing, har det dukket opp en del mer eller mindre spesielle arter. De fleste vinterstreiferne som polarmåke, havørn og jaktfalk, samt ett

funn av snøugle er registrert på denne årstiden. Mer vanlig forekommende er overvintrende eller tidlig returnerende rødstilk, fjæreplytt, heipip- og skjærpiplerke, tårnfalk, myrhauk, toppskarv og snøspurv. Et mindre antall lommer og alkefugl er heller ikke uvanlig. Ankomsten av gravand avslutter vinteren i månedsskiftet februar-mars.

Vår. Ikke lenge etter gravanda er de første grågjessene på plass, sammen med flere kjente og kjære, som tjeld, vipe og stær. Fjæreplytten er ofte til stede på denne tiden - en av få vaderspesialiteter øya kan by på. Fra midten av mars øker artssammensetningen raskt. Ikke minst med rødstrupe, jernspurv, svarttrost, steinskvett, gransanger, tornirisk og gjerdesmett i et visst antall. Disse dominerer øya i den neste måneden, men ikke uten at mer eller mindre faste go'arter som ringtrost, duetrost, skjeand, gråstrupedykker, lappspurv eller kanskje en svartstrupe liver opp tilværelsen. Og uansett når påska faller er mulighetene gode for svarttrødstjert. Siden påska byr på fridager, og er en god anledning til å tine kikkerten etter vinteren, pleier det å være relativt mye folk ute denne uka. Dermed passer det vanligvis å avholde fuglestasjonens årsmøte i påskehelga.

I midten av april når vårtrekket en første topp med hundretalls rødstrupe og titalls jernspurv daglig. Mens rødstjert, svarthvit fluesnapper, munk, møller og de første løvsangerne svirrer rundt i buskene, deler jordugle og myrhauk jaktmark på Myra. En annen rovfugl som kan forventes er dvergfalk. Denne ble f.eks. loggført med hele sju individer 21.4.2001. For enda mer rovfugl kan det være en fordel å holde øye med luftrommet over Asmaløy og Spjærøy siden dette virker som den foretrukne trekkvei for bl.a. våker. Fra siste halvdel av april til midten av mai kan det også være svært givende å bruke morgentimene på Sør og holde utkikk etter trekkende sjøfugl. Her kan det være bra med små- og storlom som drar forbi. Enkelte år observeres også de store sibirske lommene, is- og gulneblom. Under sjøfuglskådingen har man også god oversikt over hva som trekker inn over øya av rovfugl og småfugl. Når det attpåtil kan være behagelig

Fig. 2. Fra venstre: Christer Jacobsen, Jan-Rune Thrash Ashbjørnsen, Harald W. Mørken, Magne Pedro Pettersen, Tommy A. Andersen (i vinduet) og Knut-Erik Vedahl puster ut etter dugnadshelga i juni 2003. Foto: forfatter.

varmt i været får man det ikke stort bedre enn på Sør med fugl i ”tuben” og kaffekoppen i handa. Hvis jeg skal plukke ut én periode som ”best” for en nykommer på Akerøya, kan jeg absolutt anbefale april-mai.

Fra første helga i mai og et par uker framover er det fullt trøkk på løvsangerne. På dager med svak vind og høytrykk kan flere hundre individer dra med seg de fleste andre vanlige sangerne i landet, som f.eks. møller, torsanger, hagesanger og gråfluesnapper. Slike dager krydres gjerne med vendehals, blåstrupe, gulsanger, bøksanger, eller med litt ekstra flaks – hortulan eller nattergal. Lerkafalk blir så godt som årlig observert i slutten av mai, samtidig som småspoveflokker, enkelte lappspover og tundralo kan observeres.

Når tårnseileren når sin trekktopp i månedsskiftet mai-juni, minsker antall trekkfugl på øya raskt, og innen fuglestasjonen tar ned nettene for sommeren og rydder huset for Oslofjorden Friluftsråd, er det nesten bare hekkefugl og kanskje en ringgås som noteres på den daglige loggen.

Sommer. Mens de lokale hekkefuglene gjør sitt beste for å føre eventuelt avkom er det en mer rolig tid for fuglefolk. Oslofjorden Friluftsråd har base i huset fra 15.6.-15.8. og øya for øvrig er full av båtturister. Høsttrekket for enkelte arter starter allerede før de senest ankommende er i gang med hekkingen, men de turene som har vært foretatt, har vanligvis ikke resultert i noe spesielt. Men fra slutten av juli er sjansen absolutt til stede for å kunne få med seg en del vadere som normalt er

sjeldne på øya. I hard sørvestlig vind er det også muligheter for havlire og storjo.

Høst. Mange av de varmekjære artene som kom i mai, er på vei mot sør allerede i midten av august, men antakeligvis mye på grunn av øyas geografiske beliggenhet, raster de vanligvis ikke i like store antall som på våren. Det er gjerne først når rødstrupa begynner å fryse litt ut i september at det dreier seg om litt mengder av småfugl på øya. Men en vet jo aldri – unntak forekommer, og hauksanger, vendehals, hortulan, lappiplerke og lerkfalk er blant artene som har en tendens til å dukke opp tidlig på høsten. Dette er kanskje den mest behagelige tiden på året for

fuglefolk. Sommertemperaturene henger gjerne igjen, uten at det blir altfor mange turister, og i motsetning til i midten av mai, står ikke sola opp så umenneskelig tidlig. Da småfuglene ikke nødvendigvis er for mange, kan det være en fin tid for ”ikke-spurvefugl”. Spesielt vadere kan komme i større antall enn det som er vanlig på våren. Myrsnipe og polarsnipe kan være tallrike, mens tundrasnipe, lappspove og sandløper gjerne dukker opp i mindre antall. Under sterk vind fra sørvestlig sektor kan det være vel verdt å studere havet nøye for stivvingede fugler. Havhest og havsule kan forekomme i hundretall, og innimellom fanger andre arter oppmerksomheten. Ikke sjelden er det joer som skaper adrenalinstrøm, og det er faktisk like vanlig å se storjo, polarjo eller fjelljo som det er å se vår mer lokalt (om enn sparsommelig) hekkende tyvjo.

Fra midten av september er det igjen mer å hente blant småfuglene igjen. Heiipielerker i tusentall trekker over øya og anselige mengder sivspurv, rødstrupe og fuglekonge prøver å finne de siste insektene i buskene. Av mer sparsomt forekommende saker kan nevnes varslar, vintererle og kvartbekkasin, som begynner sin relativt lange trekkperiode på denne tiden. Fra

Fig. 3. Knut-Erik Vedahl nyter behagelig skådevær på Sør. Foto: forfatter.

månedsskiftet september-oktober og et par uker fram, tar de vanligste trostene og finkene over i lufta, og loggen får ellers innslag av gransanger, dompap, trekryper og hvis man er litt heldig - vinneren av ”søteste fugl”-konkurransen på livstid, stjertmeisen! Helt til midten av november er rødstrupe og fuglekonge blant de mest tallrike artene. Dessverre kan man ikke forvente noen av de østlige sjeldenhetene som gjerne frekventerer Utsira, Titran og andre bombeplasser på denne tida, men det er alltid et visst håp. Gulbryn- og fuglekongesanger, dvergfluesnapper og dvergspurv har alle forekommet på øya første halvdel av oktober. På vindfulle dager er det brukbart håp om å dra inn grålire, sammen med diverse alkefugl, polarjo, fjelljo og sabinemåke.

I november avtar mengden av fugl betydelig, med unntak av flokker med brunsisik og gråsisik som kan være ispedd enkeltindivider av polarsisik. I slutten av denne måneden er det på høy tid å ta ned nettene, rydde for vinteren og begynne å glede seg til våren. Skulle man likevel ha mulighet til å komme seg ut på en dagstur kan fjellerke, snøspurv og andre potensielle overvintre være hyggelige innslag på en ellers kort artsliste.

En titt i dagboka

Foruten å være et viktig historisk dokument, er dagboka et sentralt element i informasjonsutveksling mellom skåderne ved stasjonen. Inneholder ofte en personlig beskrivelse av dagens hendelser. Eksempelet er fra det som antakelig var en av de "beste" dagene i 2004.

5. mai 2004

Ø-SØ 4 meter i sekundet i natt, og regn som kom først 0600 skapte rushet. Sperra på første, og på en nettrunde fanga jeg 95 fugl!!! Totalt har jeg merka 113 fugl. 8 nye årsarter ble sett og er som følger: hornedykker 1, KNEKKAND 2, tårnseiler 5, gulerle 7, BØKSANGER 2, S-H snapper 35, tornskate 1 og HORTULAN hann som sang i Frukthagen. Når jeg i tillegg sier buskskvett 25, rødstjert 50, ringtrost 15, vende-hals 1 og en kjempeflott ENGELSK GULERLE hann som satt syd på Speidersletta en times tid på morran, så må jeg vel si det har vært knall!

Rune Thrash

Ringmerking

Fangst og ringmerking av fugler har siden starten vært en viktig del av stasjonsvirksomheten, og per 31.12.2004 har 85 875 fugler fordelt på 145 arter fått en ring av aluminium eller stål rundt tarsen. Innfangingen foregår ved å ha spesiallagete nett plassert slik at det er mulighet for at det passerer en del fugl, samtidig som det er vanskelig for dem å se nettet. For å være sikre på at fuglene ikke tar skade av det, blir nettene sjekket minst én gang per time. Eventuelle fugler blir plukket ut av øvede personer før de blir tatt med til ringmerkingsbua for registrering og ringmerking. Det kreves sertifikat for å drive med fangst og ringmerking av fugler i Norge. For Akerøyas del har merkingen bl.a. vist at vi har en stor andel møller, svarttrost og grønnfink som returnerer for å hekke på øya i årevis. Ikke mindre viktig er det at en del arter ville passert øya uten å bli oppdaget. Merkingen bidrar derfor til et mye mer komplett bilde av hvilke fugler og hvor mange som er innom øya på trekket.

Interessante observasjoner de siste årene

Følgende er en kjapp oppsummering av de mest interessante observasjonene og antall funn mellom 1.1.2000 og 31.12.2004. Dager med mer enn

ett funn teller som en observasjon, og noen av funnene dreier seg om flere individer samtidig. Oversikten er mangelfull og bør ikke refereres.

Islom 4, gulnebbblom 2, gråstrupedykker 22, grålire 4, havlire 4, praktærfugl 2, havørn 3, myrhauk 20, aftenfalk 2, lerkéfalk 9, vandrefalk 30, jaktfalk 1, raphøne 1, boltit 2, sibirlo 1, fjæreplytt 9, kvartbekkasin 7, dobbeltbekkasin 2, polarmåke 2, dvergmåke 14, polarjo 7, storjo 9, splitterne 6, lunde 10, turteldue 1, hornugle 6, jordugle 16,

Fig. 4. Brunsisik *Carduelis cabaret* etter ringmerking. Foto: forfatter.

Fig. 5. Det foreløpig siste tilskudd på Øenlista var en vannpiplerke Anthus spinoletta. Oppdaget av Magne Pettersen 8.12.2004 og sett senest 19.3.2005. Foto: Magne Pettersen

snøugle 1, vendehals 11, tretåspett 1, fjellerke 13, tartarpiplerke 4, lappiplerke 11, vannpiplerke 1, engelsk gulerle 1, nattergal 1, dvergfluesnapper 1, svartrødstjert 2, svartstrupe 3, grønlandssteinskvet 1, gresshoppesanger 2, rødstrupesanger 1, varsler 8, kornkråke 4, rosenstær 1, båndkorsnebb 1, rosenfink 1, polarsisik 5 og hortulan 3.

Hvordan besøke Akerøya

Ettersom man er avhengig av båt for å komme til øya, må man avtale med en av kontaktpersonene for å få skyss. AOS eier en stødig 14 fot plastbåt med påhengsmotor som har fast båt plass i havna på Brattestø på Asmaløy. Brattestø finner du ved å kjøre riksvei 108 mot Hvaler fra Fredrikstad, og følg skilt til høyre mot Brattestø ca. 3 minutter etter at du har kommet til Asmaløy.

Stasjonen får støtte fra Naturfondet i Østfold, men baserer driften helt og holdent på frivillig innsats i helger og andre fridager. I vår- og

høstsesongene (medio mars til ultimo mai og primo september til ultimo oktober) er det vanligvis noen som skal ut nesten hver helg. Avgangstider er som oftest kl. 18.00 på fredag, med retur på søndag etter kl. 12.00 en gang, alt avhengig av fugl, vær og evt. andre planer. Men det er uansett mulig å tilpasse avganger etter avtale. Det er heller ikke noe problem å bli hentet på andre dager i uka, dersom det er personell tilgjengelig. Uansett, nøl ikke med å ta kontakt for å spørre når neste tur er! En helgetur med to overnattinger koster 90,- (30,- per natt + 30,- for båt tur/retur Akerøya). Medlemmer betaler 270,- per halvår i sesongavgift og får stemme ved årsmøtet. Inntektene fra dette går til løpende utgifter som bensin, propan, ved, batterier o.l.

Stasjonen tar gjerne i mot grupper fra foreninger, skoleklasser og lignende, og vi kan tilby et faglig opplegg om fuglelivet ved et besøk på Akerøya. Det pleier å være svært populært hos de fleste førstegangsbesøkende å få oppleve fuglene så nær som de får under ringmerkingen. Dette med forbehold at vi har personell tilgjengelig, da vi kanskje må ordne fri fra vanlig jobb osv. Siden vi har en relativt liten båt har vi dessverre ikke mulighet til å bistå med transport av et større antall mennesker ut til øya, men ta gjerne kontakt, så kan vi muligens henvise til andre som kan hjelpe til med dette.

Vel framme i huset er det sengeplass til 12 personer fordelt på fem soverom. Kjøkkenet har gasskomfyr og er ellers godt utstyrt med redskaper og spiseutstyr. Den sosiale samlingen foregår i to stuer med salong og spisebord. Vedovnen duger i kalde novemberkvelder og en 14" svart-hvitt tv for å se værmeldinga. Solcellepanelet holder for øvrig til å lade mobiltelefoner og skaffe lys på kjøkkenet. Vann kan hentes i brønnen, og etterlatenskaper anrettes i egnet rom i tilknytning til uthuset. Mat og sovepose må medbringes. Når "The Residents" summer fra musikkanlegget og kveldspraten går livlig om hva vi kan forvente å se i morra, er det kort sagt et særdeles trivelig sted å være.

Fig. 6. Får du høre at det sitter en jerpe i Barlind er det en fordel å vite hvor man har å innfinne seg så fort som overhodet mulig. Kartet benytter en del av de mest brukte stedsnavnene som er i bruk av personalet ved fuglestasjonen. Kart er tegnet av Brandshaug/Skonord, Rud Videregående Skole, bearbejdet av artikkelforfatteren.

Fig. 7. Øyas eneste hus er tilholdssted for fuglestasjonen. Bua foran til venstre rommer utedo, ringmerkingslaboratorium og vedskjul. Frukthaven sees i Glova bak huset. Foto: Forfatter.

Nye arter for Østfold, observert på Akerøya

Rødstrupesanger	14.05.1966
Rødtoppfuglekonge	20.05.1967
Steintrøst	26.04.1969
Hvitbrystlo	16.05.1970
Fuglekongesanger	27.10.1974
Sangspurv	11.05.1975
Svartstrupe	15.03.1977
Egretthege	16.04.1978
Rødhodevarsler	13.06.1979
Svarthodesanger	03.10.1982
Sørnattergal	02.05.1988
Sibirlo	15.09.2000
Rustsnipe	15.09.2000

Flere trivaliteter fra Akerøya Ornitologiske Stasjon

De vanligste ringmerkings-artene på Akerøya siden starten i 1955 til og med 2004.

Løvsanger	18 837
Rødstrupe	14 776
Fuglekonge	13 389
Svarttrøst	2978
Rødstjert	2729
Måltrøst	2173
Heipiplerke	1942
Gransanger	1733
Jernspurv	1661
Gjerdsmett	1519
Munk	1484

Adresser og kontaktpersoner

Kontaktperson og styremedlem, Jan-Rune Asbjørnsen, 412 18 583

Stasjonssjef, Christer Jakobsen, 950 58 980, christer.jakobsen@kopinor.no

Kasserer, Harald Mørken, 975 78 711

Mer informasjon om Akerøya kan leses på <http://www.kopinor.no/~christer/birds/aos/>

Takksigelser

Tusen takk til Morten Viker, Rune Botnermyr, Martin Eggen, Anders Hangaard og Per-Arne Johansen (LRSK Østfold) for faktaopplysninger. Magne Pettersen og Erik Sandersen for bilder og Magne Brandshaug og Oslofjorden Friluftsråd for velvillig tillatelse til å bruke et manipulert kart.

En stor takk til Tone Fladhagen for korrekturlesing og kommentarer, og en spesielt stor takk til Geir Mobakken for faglig og språklig falkeblikk, råd og rettelser.

Referanser

Brun, E. 1964. Akerøya – en ny, norsk ornitologisk stasjon. *Sterna* 6: 169-184.

Frostad, B.K. 2000. Artslister og ekstremumsdatoer for AOS. Upublisert.

Hardeng, G. 2001. Meget sjeldne fugler i Østfold. *Østfold-Natur* 39: 138-161.

Lewington, I., Alström, P. & Colston, P. 1991. *A field guide to the rare birds of Britain and Europe*. HarperCollins, London. 448 s.